

Tıbbi Etik Konusunda Yayınlanmış İki Makale Üzerine Bir Çalışma

THE STUDY ON THE PUBLISHED TWO ARTICLES ABOUT MEDICAL ETHICS

Dr.Erdem AYDIN*

* Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji (Tıbbi Etik) ABD, ANTALYA

ÖZET

Bu çalışmada Tıbbi Etik dergisinde [1994; 2(1):22-25, 26-30], "AİDS ve Doktorun Tedavi Etme Ödevi" ile "AİDS ve Etik" başlıkları ile yayınlanmış olan iki makale incelenmiştir. Başlıklarından anlaşıldığı kadarıyla, makalelerde amaçlanmış olan, "AİDS" ile "Tıbbi Etik" arasındaki olası bazı ilişkileri dile getirmektir. Çalışmamızda makaleler, metodolojik biçimde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu karşılaştırma sonucunda, birincisinde Tıbbi Etik kavram ve değerler yer alırken; ötekisinde ise AIDS üzerine toplanmış olan bilgilerin Tıbbi Etik yönünden işlenmeden ve ilişkilendirilmeden kullanımının tercih edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi etik, Tıbbi etik metodolojisi, Tıbbi etik'te semantik

SUMMARY

In this study, we tried to research on published two article that titled as "AIDS and physicians's duty to treat" and "AIDS and Ethics" in the Turkish Journal of Medical Ethics 1994; 2(1):22-25, 26-30.

As far as comprehended from articles's titles, they aimed to show some relations between AIDS and medical ethics. In our study, we compared these articles from methodological aspects. According to this evaluation the first article, it could accept that it has a characteristic study of medical ethics; the second one realized they preferred to use that their collected information about AIDS but not committed from medical ethics' aspect.

Key Words: Medical ethics, Methodology in medical ethics, Semantics in medical ethics

Bir bilimin, bir bilgi dalının bağımsız bir bilim ya da bilgi dalı olarak oluşması, zorunlu bazı koşullar altında olur. Ancak bu koşulların en önemlilerinden biri, kuşkusuz söz konusu bilimin ya da bilgi dalının kendine özgü kavramlara sahip olmasıdır. Bundan dolayıdır ki, her bilim ya da bilgi dalının daha kuruluşu sırasında yapacağı işlemlerin başında kendi kavram dilini oluşturmak, dayandığı ve iş göreceği, çalışacağı kavramları belirlemek, tanımlamak ve en yakın bilgi alanlarındaki kavramlardan onları ayırmak, kendi kavramlarını onlara karşı sınırlamak gelmektedir. Böyle bir çalışma yapılmayacak olursa, ortaya bir kavram kargaşası çıkar ve bu kavram kargaşası içinde bilimlerin sorunları da büyük olasılıkla birbirine karışacağı gibi, böyle bir durum uzantısı içinde bilimler arasındaki sınırlar da ortadan kalkacaktır. Bu durum doğa bilimleri için geçerli olduğu gibi, tinsel tarihsel bilimler ve felsefe için de geçerlidir (1).

Demek oluyor ki, bir bilim ya da bilgi alanına ait bir çalışmayı incelediğimizde herşeyden önce yukarıdaki paragrafta dile getirilen kaygıların giderilmesi gerekmektedir. Bu kaygıyı nasıl giderebiliriz? Kuşkusuz söz

konusu kaygıları giderecek bir girişim bizi metodoloji (yöntem bilgisi) (kimi zaman beraberinde semantik) alanına götürecektir.

"Geniş (ve sorunsallığa dayanan) bir açıdan bakıldığında her etkinlik temelde bir sorun çözme işi ya da çabası olarak görülebilir, söz konusu sorun kümesi ister kavramsal, ister uygulamalı, isterse yaşama (doğrudan) ilişkili olsun. Her alanın sorunsallığının da, gerçekte yöntem bilgisinin (metodoloji) üç temel yönüyle, konu-amaç-yöntem yönleriyle çok yakından ilişkili olduğu, daha da ilerisi, onların içine girdiği, onların oluşmasını çok büyük ölçüde belirlediği söylenebilir". Öyle ise tartışma konusu yaptığımız "sorunsalı" metodolojik yönden nasıl irdeleyebiliriz? Bu işlem kuşkusuz, konu üzerine "ben ne yapıyorum" (gerçekleştiriyorum?) sorularının sorulmasıyla gerçekleşebilir. Kısaca "ne", "neden" ve "nasıl" olarak kullanabileceğimiz bu sorulara verilebilecek yanıtlar bizim amaca ulaşmamızı sağlayacaktır (2).

Buraya kadar dile getirdiklerimiz çerçevesinde "Tıbbi Etik" dergisinde "AİDS ve Doktorun Tedavi Etme Ödevi" ile "AİDS ve Etik" başlıklarıyla yayınlanmış bi-

rincisi tek bir yazarın, ötekisi iki yazarın kaleme aldıkları iki makaleyi inceledik [1994; 2(1):22-25, 26-30]. Ancak, bunu yaparken her bir makaleyi kendi başlarına incelemesini değil, karşılıklı olarak metodolojik bir incelemesini yaptık. Dolayısıyla, nasıl ki makaleleri içeriksel ya da niteliksel bir incelemeye tutmadık; aynı biçimde onları tek başlarına metodolojik bir çözümleme yoluna da saptadık. Yapmak istediğimiz yalnızca belli bir dizgesellik içinde her iki makaleyi karşılaştırmaktır. Böylece elde edilecek sonucun, ileride yapılacak Tıbbi Etik çalışmalarına katkıda bulunmasını istedik.

"MAKALELERİN KONU BAŞLIKLARI"

Makale başlıklarını inceleyerek çalışmamıza başlayabiliriz. İnceleyecek olduğumuz söz konusu birinci makalede "AİDS ve Doktorun Tedavi Etme Ödevi" başlığı kullanılırken; ikinci makalede "AİDS ve Etik" başlığı kullanılmıştır.

Birinci makalenin başlığı söz konusu edilecek olanın, içerik ve kapsamını göstermekte ve bize makalenin niteliğini tanımlama olanağını vermektedir. Ele alınacak olan konunun kaynağı ya da çıkış noktası açık biçimde saptanmıştır. Böylelikle makale içerisinde farklı iki alanın hangi yönlerden birbiriyle ilişkilendirileceği belirtilmiş olmaktadır. AİDS'in hastalık olarak mikrobiyolojik, epidemiyolojik, sosyolojik, tedavi edici hekimlik vb. yönleri bulunmaktadır. AİDS'in bu yönlerinden yalnızca "tedavi edici hekimlik" yönü ile tartışılacağı makalenin başlığı aracılığıyla vurgulanırken; öte yandan yine kolayca saptanamayacak ölçüde çok geniş bir ilgi alanı bulunan tıbbi etik'in yalnızca "hekimin tedavi etme ödevi" yönü ile olan ilişkisinden söz edileceği öne sürülmektedir. Böylelikle makalede ele alınan konu belli bir sınır içine çekilmiş ve bu sınır içinde kalan konunun işlenmesi amaçlanmıştır.

Benzer incelemeyi ikinci makale başlığı üzerine yaptığımız durumda: farklı iki ilgi alanının Türkçe dilbilgisindeki "ve" bağlacı kullanılarak biraraya getirilmiş olduğu görülmektedir. Söz konusu bu makalede her iki alan belli bir sınırlama getirilmeden tartışılmaya açılmıştır. Herbiri son derece geniş ilgi alanları oluşturan "AİDS" ve "etik" in yalnızca hastalık ve disiplin adlarından yararlanılarak bir başlık kurulmuş olması, konunun hangi yönlerden tartışılacağı ve amaçlanmış olanın ne olduğu konusunda bilgi vermemektedir. Yalnız başına kullanılan böyle bir anlatım; anlam yönünden makalenin içerik ve kapsamı, dolayısıyla niteliği konusunda bize makalenin tümü üzerine birinci makalede olan kolaylıkta bir tanımlama yapma olanağı vermemektedir.

"MAKALELERİN İŞLENİŞİ"

Giriş bölümü olarak birinci makalede, makalenin uzunluğuna uygun genişlikte iki paragraf metnin hazırlanmış olduğu görülmektedir. Yazar bu paragraflarda iki saptamada bulunmaktadır: "Yazara göre bu konuda ki en büyük etik sorun", "AİDS epidemisinde bireysel

özgürlüğü korumaya çalışırken, epideminin nasıl kontrol edileceği". Bu genel saptamadan sonra yazar, amaçladıklarıyla ilgili olarak "AİDS konusunda ortaya çıkan etik sorunları 3 genel kapsamlı soru ile belirleyebiliriz" önermesinde bulunmaktadır. Söz konusu bu sorular, "Kendileri risk altında olsa bile HIV enfeksiyonlu hastaları tedavi etmeye doktoru mecbur tutan bir ahlak yükümlülüğü var mıdır?", "Eğer böyle bir ödev varsa, hangi şekildedir ve hastalığın öldürücü sonuçları nedeniyle değiştirilebilir mi?" ve "HIV enfeksiyonunun tanısı klinik tedavi kararlarını nasıl etkilemektedir?" biçimindedir.

İnceleme konusu yaptığımız ikinci makalede ilk göze çarpan noktalardan biri giriş bölümünün bir hayli uzun tutulmuş olmasıdır. Bu bölümün ilk 3 paragrafı yazarların amaçlamış olduklarına ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu konuda ilk iki paragraf ile üçüncü paragrafta gösterilen amaçlar birbirinden farklıdır.

Yazarlara göre toplumda değişik gruplar (çıkar grupları) vardır ve bu gruplar AİDS hastalığını kendi çıkarlarına göre tanımlamakta ve hastalığı kendi arzuları doğrultusunda nitelendirmektedirler. Onlar, "Yani bir insan grubu hastalığı nasıl algılasa onu anlayışına paralel olarak isimlendirir ve ona göre tartışır" anlatımıyla bu görüşü vurgulamaktadırlar. Yazarlara göre, böyle sosyo-ekonomik bir temellendirmenin uzantısında bazı terminoloji sorunları da ortaya çıkmaktadır. Ardından gelen paragrafta, "Bu yazının amacı Türkiye'de herhangi bir çıkar grubu (diğerlerinden erke ve uyanık davranarak) hastalığı kendi doğrultusunda adlandırmadan önce, hastalığın gerek devlet, gerekse işin önemini kavramış gönüllülerce toplum çıkarına en uygun olarak tanımlanması ve risklerin saptanmasının önemini etik açıdan tartışmaktır" denmektedir (Burada geçen "etik" sözcüğü özet bölümünün dışında ilk veya son kez kullanılmaktadır). Makale amacının ne olduğu konusunun yer aldığı paragrafta yine görülmektedir ki bu konuda yapılan temellendirme sosyolojik hatta sosyo-ekonomik niteliktedir; ve bu temellendirme yazarlarca belirtildiği üzere çalışmanın öteki bölümünde etik yönünden tartışılacaktır.

Yukarıda görüldüğü gibi makalenin neyi amaçladığı açık biçimde saptanmış olmasına karşın; giriş bölümünün sonunda, kısa bir paragraf ile şöyle bir cümle yer almaktadır: "Bundan sonraki bölümler pazarın arz ve talep tarafındaki bazı grupların HIV ve AİDS imajına olan katkıları analiz edilmeye çalışılacaktır". Görülüyor ki yazarlar makale için iki ayrı amaç saptamışlardır. İkinci amaçta ise önceki amaçtan vazgeçilmektedir. Bu yeni amaca göre, AİDS hastalığının tanım ve nitelendirilmesine katkıları olan (pazar payları) toplumsal grupların, söz konusu bu "katkılarının niteliğinin analizini yapmak yazarlarca çözümlenecek sorunsal olmaktadır.

Giriş bölümünde yer alan öteki paragraflarda ise sağlık olgusu; ve özelde AİDS hastalığı, "iktisat" teo-

ri/teorileri açısından irdelenmektedir. "Arz-talep" ilişkisi çerçevesinde "arz" ve "talep" tarafında kim/kimlerin bulunduğu açık biçimde saptanmaktadır. İlerleyen metin içinde sosyo-ekonomik temelde ele alınan konu, daha iyi anlaşılmasına yarayacak değişik olay ve olgular ile örneklendirilmektedir.

Makalede giriş bölümünden sonra altbaşlıklara geçilmektedir. Bu altbaşlıklar birinci makalede, "Tedavi etme ödevinin ahlak temeli", "AİDS'in öldürücülüğü ve tedavi etme ödevi" ve "Sonuç" bölümüdür. İlk iki bölüm aşağıda da göreceğimiz gibi, ilgili alt bölümlerle ilgili meler ile biçimlendirilmiştir.

"Tedavi etme ödevinin ahlak temeli"

Bu bölümde, "AİDS hastalarını da içeren doktorun herhangi bir hastayı tedavi etme yükümlülüğü yaratan ve tedavi etme ödevinin ahlak temellerini oluşturan kaynakları, sırası ile açıklamanın yararlı olacağını düşünmekteyiz" denerek bu kaynaklar "Profesyonel Etik", "Mesleğin Gelenekleri", "Doktorun Karakteri", "Genel Etik İlkeler", "Sosyal Olarak Beliren Roller", "Tibbin Kendine Özgü Ahlakı" başlıkları altında aktarılmaktadır.

"AİDS'in öldürücülüğü ve tedavi etme ödevi"

Burada, doktorun tedavi etme ödevinin olup olmadığı, eğer var ise bu "ödevin" niteliğini belirleyici olan olgu ve konular bu bölümde yer alan bazı başlıklarla belirtilmektedir. Bu başlıklar; "Enfeksiyon Riski", "Tedavi Etme Ödevini Hafifleten Etkenler", "Tedaviyi Reddetmenin Yaptırılan", "Hastanın Ödevleri", "Toplumun Doktora Karşı Yükümlülüğü" başlıkları altında toplanmaktadır.

Sonuç bölümünde ise, tıbbin etik'te AIDS konusunda bazı güçlüklerin bulunduğu ancak, hekimin AIDS'li bir hastayı tedavi etme yükümlülüğünün olduğu sonucuna varılmaktadır. Burada; "HIV enfeksiyonlu hastaları tedavi etmek için pozitif bir ahlak yükümlülüğüne sahiptir. Yükümlülük ahlaksal olarak çok güçlüdür ve sadece bazı koşullar altında bu yükümlülük azaltılabilir" biçiminde yükümlülüğü vurgulayıcı bir anlatımın da kullanılmış olduğu görülmektedir.

Her iki makaleyi metodolojik olarak incelediğimiz çalışmamızı sürdürdüğümüzde ikinci makalenin altbaşlıkları ile karşılaşmaktayız. Bu altbaşlıklar, "Otoriteler", "Biyomedikal Araştırmalar", "Halk Sağlıkçılar", "Bakım Alıcıları" ve "Sonuç" olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi "AİDS ve Etik" başlığı altındaki makalenin altbaşlıkları, önceki makalede izlediğimiz konu başlığı-altbaşlık ilişkisini gösterir bir anlatım kullanılmadan; yalnızca, bazıları belirsiz ("otoriteler"), bazıları kendi başlarına çok geniş ve özel ("Biyomedikal araştırmalar", "halk sağlıkçılar") ilgi alanlarına seslenen başlıklar olarak kendilerini göstermektedir.

"Otoriteler"

"Otorite" tanımlaması ile AIDS'in yarattığı "pazardan pay" alan kesimi dile getiren yazarlar; dış ilişkiler,

turizm vb. amaçlardan dolayı hastalığın epidemiyolojik sonuçlarının ülke yöneticileri tarafından yanlış gösterilebileceği ya da ülke çıkarları için hastalığın kendi ülkelelerinden kaynaklandığını inkar eden Afrika ülkelerinin tutumları gibi örnekleri burada kullanarak makalelerini işlemeyi sürdürmektedirler. Bu bölümde ayrıca ülkemizdeki durumdan söz edilmekte ve yerli olsun, yabancı olsun "para karşılığı seks yaptığı saptanan kişilere, hayatını yasal olarak fuhuş ile kazananlar ile yurt dışında çalışmaktayken ülkemize dövizli askerlik hizmetini yerine getirmek için başvuran kişilere, zorunlu HIV testi yapılmaktadır" bilgisi aktarılmaktadır.

Bu bölümün son paragrafında ise, alıntı mı, yoksa yazarların kendi değerlendirmeleri mi olduğu belirtilmeden Dünya Sağlık Örgütü'nün AIDS politikası olarak sunulan cümleler yer almaktadır. Yazarların söz ettikleri "politika"yla ilgili makale metni şöyledir: "Açık bir ilke olarak tüm enfekte insanlar, anneler ve çocuklar da dahil olmak üzere, enfekte insanlar, anneler ve çocuklar da dahil olmak üzere, enfekte olmayan insanlara tanınan onurlu bir yaşam sürme hakları vardır. Buna istedikleri yerde yaşama, eğitim ve mesleki hakları da dahildir. Ayrıca istedikleri kadar ve özgürce seyahat etme, gizlilik (mahremiyet) hakları da olmalıdır. Bir insanın muhtemel veya bilinen HIV enfeksiyonu olması nedeniyle izolasyon, karantina veya ayırımına uğramasının mantıklı kılacak hiçbir toplum hekimliği kuralı yoktur". Bu metinlerde açıkça Dünya Sağlık Örgütü'nün AIDS hastalarına karşı benimsediği etik ilke'den (etik politikadan) söz edilmektedir. Ancak, altını bizim çizdiğimiz ve büyük olasılıkla yazarlarımız tarafından eklenen son cümlede, Dünya Sağlık Örgütü'nün benimsediği ve önermiş olduğu etik ilke (etik politika), yine yazarlarımız tarafından toplum hekimliğinin uğraş alanına giren bilimsel bir olgu imiş gibi değerlendirilmektedir.

"Biyomedikal Araştırmacılar"

"Biyomedikal Araştırmalar" adını taşıyan bölümde yazarlar, AIDS ile ilgili bilgi üretiminin en çok biyomedikal araştırmacılar tarafından yapıldığını ve bu bağlamdaki çalışmalarda konunun "sosyal, kültürel ve psikolojik" yönlerinin gözardı edildiğini belirtmektedirler.

"Halk Sağlıkçılar"

Burada ise gerek devlet, gerek epidemiyoloji ve gerekse öteki yönleri kapsamında halk sağlığıyla AIDS arasında çeşitli ilişkiler kurulmaktadır. Kurulan ilişkiler ve yapılan saptamalardan sonra halk sağlıkçılarına dönük olarak "ortaya çıkan durum itibarıyla halk sağlığı uzmanlarının çabaları ahlak dışı ve halka yaklaşılabilir sınırlarının ötesinde gibi görülebilmektedir" biçiminde bir değerlendirme yapılmaktadır.

"Bakım Alıcıları"

Bu bölümde "talep" kısmında yer alanlar işlenmektedir. Talep kısmında yer alan hastaların tutumlarının "bazen ülkelerinin sosyoekonomik durumu ve/veya bağlı

oldukları sağlık sisteminin durumuna göre değişmektedir" belirlemesi yapılmaktadır. Önceki bölümlerde olduğu gibi makalenin bu bölümde de dünyada bu konudaki olup bitenler üzerine bilgi aktarımı yapılmaktadır. Bilimsel gelişmelerin ışığında tanı konma biçiminin değişkenliği sonucu ülkemiz için öneride bulunularak ilgili bölüm şöyle tamamlanmaktadır. "... ileride AIDS hastaları Türkiye için bir sağlık ve ekonomi sorunu olduğu takdirde bunlarla ilgili düzenlemelerin ne şekilde olacağını şimdiden planlanması gerekmektedir".

Sonuç bölümü, "HIV ve AIDS hakkındaki gündem ve terminolojileri etkileyen faktörlerin bilincinde olmalıyız. Ancak o zaman HIV ve AIDS salgının toplumda nasıl kullanıldıklarını görüp, günlük hayatın diğer çağdaş gerçekleri hakkında pek çok açıdan yorum yapabiliriz. Bir tarafta hükümet otoriteleri öte tarafta ise halk sağlığı otoriteleri ve bakım sağlayanlar, salgının ciddiyetinin tarifi konusunda kendilerini anlaşmazlıklar içinde bulmuşlardır. Araştırmacılar ve sağlık eğitimcileri risk grupları ve risk davranışlarının konuşulup konuşulmaması hakkında anlaşamamaktadırlar. Ve bazı dini liderler halk sağlığı için kondom kullanımını etkin bir HIV korunma yöntemi olarak tanımlamalarına karşındırlar" paragrafı ile başlamakta ve "tüm bu anlaşma ve anlaşmazlıklar HIV ve AIDS hakkındaki fikirlerimize katkıda bulunmaktadır. Medya bazı konuları ihmal edip, bazılarını öne çıkararak farklı konular yansıtmaktadır. Önemli olan dünyada çok büyük bir sorunken, tanrının bir lütfü olarak sanki hazırlanmak için fırsat verircesine (ki fırsat kaçmak üzeredir), ülkemize saldırmakta geciken HIV'e karşı insanımızın korunmasını elbirliği ile organize etmektir" görüşlerini dile getiren paragrafla sona ermektedir.

"MAKALELERİN ÖZETLERİ"

Genelde bir özetden beklenen; makalenin tümünü okumadan, içeriğini kolayca anlaşılabilmesidir. Ancak her bir makalenin kendi iç değerlendirilmesi olacak bu tür bir çalışma bizim burada yaptığımız karşılaştırmalı incelemenin dışında kalmaktadır. Bununla birlikte doğaldır ki, bir makale özetinin makale başlığı ve makale içeriği ile belli bir bütünlük ve uyum içermesi beklenmektedir. Bu bağlamda birinci makalede böyle bir bütünlük ve uyum kolayca izleniyor olduğunu söyleyebiliriz. İkinci makaleyi gözden geçirdiğimizde ise şu saptamalar yapılabilir: ilk başta, özet ile makale başlığının uyum içinde oldukları yadsınamaz. Ancak özet, makalenin bütünlüğünü dile getirmekten çok; daha önce incelemiş olduğumuz, yazarların makale girişinde kullandıkları cümlelerin bir uzantısı biçimi ve içeriği içindedir. Dolayısıyla "özet'in makale içeriğiyle olan ilişkisinin de saptanması gerekmektedir ki bu tartışma bölümünde vurgulayacağımızın ışığında ortaya çıkacaktır.

"MAKALELERİN ANAHTAR SÖZCÜKLERİ"

Anahtar sözcükler bilindiği gibi, kaynak taramalarına yardımcı olmak için verilmektedir. Amaçlanan, veri-

len sözcüklerden gidilerek okuyucu bilgisayar sisteminde istediği konuya ulaşabilmesidir. Birinci makalede "AİDS", "Doktorun tedavi etme ödevi", "Meslek etiği" gibi konuyla doğrudan ilişkili sözcüklere yer verilmiştir. İkinci makale "AİDS", "Etik" gibi yine doğrudan ilişkili sözcükler kullanılırken aynı zamanda "Medya", "Arz-talep" gibi konuyla olsa olsa dolaylı ilişkisi olabilecek sözcükler kullanılmıştır.

"MAKALELERİN KAYNAKLARI"

Son olarak AIDS hastalığının etik alanıyla olan ilişkisini ele almış makalelerin karşılaştırmalı olarak kaynaklarına göz attığımızda karşımıza çıkan durum nedir? Kaynakları elde edip onları inceleme olanağımız olmadığı için kuşkusuz içeriklerinin neler olduğunu bilmiyoruz. Ayrıca herhangi bilimsel bir çalışmada, çok farklı alanlardan yararlanılarak yeni sonuçlar ortaya konabilir. Dolayısıyla yalnız kaynak adlarını kullanarak saptamalarda bulunmanın olası risklerini de göze alarak birkaç noktaya değinmek istiyoruz.

Birinci makalede, önemli bir bölümü bilimsel dergi olan sekiz kaynak kullanılmıştır. Dergilerin önemli bir bölümü özgün olarak tıbbi etik konusuna dönüktür. Kaynak adlarına gelince de herbirinin tıbbi etik'i konu edinmiş çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır. Bazılarında da, yazarlarımızın işlemeyi amaçlamış oldukları aynı konuyu işlemiş oldukları belli olmaktadır.

İkinci makalede kullanılan kaynak sayısı onbirdir. Çoğunluğunun kitap olduğu anlaşılmaktadır. Yine kaynak adlarından gidecek olursak sözcüklerden olsun, başlıklarından ya da anlatımlarından olsun doğrudan tıbbi etik konusunu dile getiren bir kaynağı göstermek bir hayli güç gözükmektedir. Kaynakların daha çok AIDS'in halk sağlığı, sosyoloji, ekonomi, politika gibi yönlerini tartışmak için kaleme alınmış çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

AİDS ile tıbbi etik arasındaki olası ilişkileri bilimsel ölçekte incelemek, çözümlenmek, bu konuda ortaya konan görüş ve düşünceleri tartışmak için hazırlanmış iki makaleyi buraya kadar olan bölümlerde kendi saptamalarımız ışığında okuyucuya tanıtmaya çalıştık. Söz konusu makalelerin içeriğini, niteliklerini iyi ya da kötü olup olmadıkları gibi yönlerini eleştirel bir biçimde değerlendirmeyi amaç edinmedik. Her bir çalışmanın kendi başına önemli değerde olduğunun bilincindeyiz. Yeni den vurgular isek bizim buradaki amacımız şu idi: Giriş bölümündeki saptamalarımız ışığında, makalelerin birbiriyle karşılaştırılmasıyla, incelendikleri ve tartışmış oldukları, çeşitli ilişkiler oluşturdukları makale içeriklerinin, tıbbi etik değer ve kavramlarını içerip içermediğidir? Daha açık bir anlatımla, tıbbi etik konusunda özelleşmiş bir dergide yayınlanmış olmasına karşın, söz konusu her bir makale gerçekten bir "tıbbi etik" makalesi midir? Konuyu bir başka biçimde şöyle de dile getirebiliriz: Eğer, yazarlar kullanmış oldukları başlıklar dışında başka başlıklar kullanmış olsalar idi,

böyle bir durumda okuyucu, aynı makaleler ile yeni başlıkları hangi makalede daha fazla yadırgayabilirdi? Örneğin birinci ve ikinci makaleye sıra ile "AİDS ve Sosyoloji", "AİDS ve Halk Sağlığı", "AİDS'e Politik Yaklaşım", "AİDS'in Ekonomi Politikası" gibi daha çoğaltabileceğimiz başka başlıklar kullanırsak, bu başlıklardan hangi/hangilerini makalelerimize uygun başlık olarak seçebiliriz. Yine, bir kitap kataloglama işleminde, başlık adlarını gözardı edersek, içeriğine bakarak hangi makalenin tıbbi etik bölümüne yerleştirilme şansı daha fazla olurdu?

Yukarıdaki paragraf çerçevesinde, çalışmamızın bu bölümünde neleri tartışabiliriz? İncelemeye çalıştığımız her bir bölümün tıbbi etik'e ait bir terminolojisi, kavramı, anlatım biçimi var mıdır? Bir adım daha ileri gidersek aynı soruyu çalışmamızın tamamlandığı şu noktada makalelerin tümü için de sorabilir miyiz? Kuşkusuz okuyucu, buraya kadar olan çözümlerimizin sonunda kendi yönünden bir "sonuç kararı" verecektir. Dolayısıyla, yukarıdaki bölümlerde kendi içinde yanıtlanmış olduğunu sandığımız benzer soruları yeniden tartışmanın gereksiz olduğunu düşünüyoruz. Söz konusu bu ve bunun gibi soruların yanıtları birinci makale için kuşkusuz kolaydır ve anlaşılacağı gibi olumlu biçimde yanıtlanabilir. Ancak ikinci çalışma için aynı sorulara, aynı kolaylıkta yanıtlar veremeyiz. Dahası, yanıtımız olumsuz olma durumundadır, ikinci makalenin, Tıbbi Etik'in bir sorunsalını ortaya koyma; bunu tartışma ve çözüm getirme gibi bir yönünü bulmak bir hayli güçtür. Kuşkusuz makalede tıbbi etik alanına girebilecek bazı saptamalar bulunmaktadır; ancak bunların konuyla olası ilişkileri ortaya konmadan ve tamamlanmadan yarım bırakıldıkları için amaca hizmet etmemektedirler. Değerlendirme olanağımızın olmadığı söz konusu bu makale, AİDS'in halk sağlığı, sosyoloji, ekonomi, politika vb.

alanlardan biri ya da birkaçıyla olan ilişkisini (kuşkusuz son derece başarılı biçimde) dile getiriyor olabilir.

Son çözümlemede asıl vurgulamak istediğimiz olgu şudur: Tıbbi Etik çalışmaları ülkemizde çok yenidir. Konuyla doğrudan ilgili olanların sayısı çok azdır ve Tıbbi Etik çalışmalarına her toplum kesiminin ilgi göstermesi gerekir. Öte yandan, ülkemizde tıp ve sağlık olgusunun yalnızca teknik, bilimsel ya da sanat gibi uygulama yönü bilinmektedir. Oysa bunların her çeşit bilim, bilgi ya da toplum etkinliğiyle ilişkisi vardır ve çağdaş dünyada çok uzun yıllardır bu alanlara dönük bilimsel çalışmalar sürdürülmektedir (sosyoloji, felsefe, antropoloji, politika, kamu yönetimi vb.). Doğası gereği daha çok teorik nitelikte olan bu çalışmalar, ülkemizde henüz fazla gelişme olanağı bulamamıştır. Bu anlamda, tıbbi etik alanına yönelik etkinlikler son birkaç yıl içinde ülkemizde hızlı bir aşama göstermiştir. Ancak bizim bu çalışmamızı yapmamıza yönelten olgu; yerinde etik kaygılarla da olsa, tıp ya da insan sağlığı üzerine söylenmiş her sözün, her anlatımın, her kavramın tıbbi etik alanına ait olmamasındandır. Her konuda olduğu gibi bu alanda da, bilinmesi gerekli anlatım, kavramlar, terminoloji ya da en azından belli bir metodoloji (yöntem bilim) ve semantik (anlambilim) vardır. İşte, ancak bu tür kaygılar içinde hazırlanmış çalışmalar aracılığıyla, tıbbi etik sorunlarına çözüm arayabilir; görüş ve düşüncelerimizi doğru olarak dile getirebiliriz.

KAYNAKLAR

1. Arat N. Etik ve Estetik Değerler. 2.Basım. İstanbul: Say Yayınları, 1987:9-10.
2. Örs Y. Felsefede Ne, Neden, Nasıl? Felsefe Tartışmaları, İstanbul: Kent Basımevi, 1991; 10:90-4.